

Franc Kosmač iz Gameljn, stoletni veteran Radeckýjevih »zibcenarjev«

Jurij Šilc

Starost 100 let in več je bila v času do I. svetovne vojne – in je tudi še danes – redka. Na enega od njih, ki jo je dočakal, sem naletel pri rodoslovnem raziskovanju župnije Šmartno pod Šmarno goro. Po naključju sem nedavno prebral vest, ki jo je 1. avgusta 1912 objavil časnik *Slovenski narod*, in sicer, da je 30. julija 1912 popoldne umrl po kratki bolezni v Kranju upokojeni cestar Franc Kosmač, najstarejši prebivalec mesta, dosegel je redko starost 100 let in 7 mesecev.

Franc Kosmač se je rodil 2. decembra 1811 pri Klincu v Zgornjih Gameljnah, h. št. 5 (kasneje 12, danes 43) kot »francoski državljan«. O Francozih je znal kasneje povedati, da je slišal kot otrok, da so bili jako pravični in da so z vso silo delali na tem, da iztrebijo iz dežele vse nevarne in hudobne ljudi. Njegova starša sta bila Janez Kosmač (1779-1855) in Marija Breclj (1786-1818), ki sta se poročila 1804 v Šmartnu pod Šmarno Goro. Franc je bil četrtorojenec. Kmalu po porodu šestega otroka je mati Marija umrla in oče se je še istega leta poročil s Špelo Jeras (1792-1854). Tako je Franc dobil še polsestro in štiri polbrate.

Dvajsetletnega so 1831 potrdili v vojake in sicer k 17. pehotnemu polku. Ta avstrijski pehotni polk je bil ustanovljen 1674 in je tesno povezana z mestom Ljubljana. Tu je bil od 1817, po prihodu s Češke, njegov štab in naborni center. Večino moštva so sestavljali Slovenci, saj je imel svoje naborno območje na Gorenjskem, Dolenjskem, Notranjskem in v Beli krajini. Zato se ga je kmalu prijelo ime »Kranjski Janezi«. Polkovni jezik je bila slovenščina, poveljevalni jezik pa nemščina. V letih med 1826 in 1866 je bil častni polkovnik princ Gustav zu Hohenlohe-Langenburg. Le dva tedna so vadili novince v Ljubljani, potem pa je Franc odrinil s svojim polkom v severno Italijo, kamor so bili poklicani, da naredo red in zaduše nekatera revolucionarna gibanja. V letih med 1837 in 1857 je bil poveljnik avstrijske armade v severni Italiji feldmaršal grof Jan Josef Václav Radecký z Radče, ki se je rodil 2. novembra 1766 v Třebnicah na Češkem in umrl 5. januarja 1858 v Milanu. Radecký se je 1798 poročil s tržiško grofico Frančiško Romano von Strassoldo - Grafenberg. Pod Radeckým je služil Kosmač v Padovi, Rovigu, Ferrari, Pesaru in Paviji, najdlje pa v Bolonji in v Milanu. Ko so imeli marca 1835 vojaki v Milanu mašo zadušnico za cesarjem Francem I. in so po cerkveni svečanosti defilirali, je Kosmača doletela redka čast, da ga je prijazno nagovoril maršal Radecký. Maršalu se je pač moral dopasti krepki, visokorasli Kosmač, da se je ob njem ustavil in z njim spregovoril. Na tista leta, ki jih je Kosmač prebil v Italiji, se je posebno rad spominjal in z veseljem pripovedoval o dogodkih, ki jih je doživel v daljni laški deželi. Še v starosti je znal natančno poimenovati vse kraje kjer je hodil kot vojak, pozabil pa ni niti na imena svojih častnikov. Zadnja leta vojaščine je zopet prebil doma v Ljubljani. Ko je omenjal svoje vojaško življenje v Ljubljani, je kaj rad povedal kakšno zabavo so imeli tedaj meščani s

parnikom, ki je vozil po Ljubljani. Skupaj je odslužil 12 let in 9 mesecev vojaščine, in sicer »častno in brez kazni«, kakor pravi njegova »konduitna lista« (kadrovski vprašalnik).

Dne, 20. novembra 1843, je dobil službo pomožnega delavca na ljubeljski cesti. Naslednje leto je bil imenovan za cesarsko-kraljevega cestarja, čeprav še ni dosegel predpisane starosti 40 let. Njegova mesečna plača je znašala 12 goldinarjev. Leta 1872 je postal cestar prve vrste z mesečno plačo 18 goldinarjev, ki so mu jo 1880 zvišali na 20 goldinarjev. Leta 1884 so ga postavili za cestnega mojstra in je kot tak dobival na leto 350 goldinarjev in dodatnih 120 goldinarjev potnega pavšala. Dve leti kasneje, 1896, ga je cesar odlikoval za njegovo več kot petdesetletno zvesto službovanje s srebrnim križem za zasluge. Dne, 1. aprila 1887, so ga v starosti 76 let upokojili in mu kot pokojnino priznali po 27 krajcarjev oz. 54 vinarjev miloščine na dan.

Po upokojitvi se je naselil pri svojem zetu Francu Kiklju, pilarskemu mojstru, v Kranju. Na Kosmačevih dopoljenih 99 let sta decembra 1910 opozorila časnika *Slovenec* in *Gorenjec*, ki sta starosti Radeckýjevih veteranov zaželela, da bi zdrav in čil dočakal sto let svojega življenja. To se je tudi zgodilo 2. decembra 1911, ko je v ožjem krogu, s prijatelji in znanci, praznoval svojo stoletnico. Tistega dne je bil nenavadno dobre volje, popolnoma krepk na duhu in telesu; v lice je še tako dobro izgledal, kakor možek pri najboljših letih. Duševno še pri moči se je spomnil svoje mladosti in o rojakih Gameljčanih je vedel povedati, da so tiste čase mnogo vozili proti Trstu. Kadar je bila povodenj v Planini na Notranjskem, niso mogli z vozovi naprej in so prišli domov samo s konji. Pozabil še ni niti na živahno tovrjenje po Savi. Naposled se je starček tako razvnel, da je z močnim glasom zapel dve ali tri pesmi, med njimi ono znano o Velikem šmarnu. Povedal je še, da je vedno zmerno in skromno živel in si tako ohranil nenavadno krepko zdravje. Dejal je, da je še pred dvema, tremi leti redno zahajal na sprehod, sedaj so mu pa noge opešale in oči oslabele; vendar prebije še vsak dan več ur izven postelje. Če govori človek z njim, sliši njegov krepki glas, vidi njegovo rdeče lice, mu ne bi prisodil 100 let.

Meseca julija 1912 je zbolel in v torek, 30. julija 1912 popoldne je po lahnem smrtnem boju zaspal. V četrtek, 1. avgusta popoldne je bil v Kranju slovesno pokopan. Na zadnjo pot so ga pospremili veterani, gasilsko društvo, godba in mnogo »odličnega občinstva«. Pel mu je veliki, sto let stari kranjski zvon. *Slovenski narod* je zapisal: »Vrli junak, veteran treh cesarjev, počivaj v miru!«

Viri:

- : Iz Kranja. *Slovenec*, 38(276):6, 1910.
- : Pogreb stoletnega starčka v Kranju. *Gorenjec*, 13(31):4, 1912.
- : Redka starost. *Gorenjec*, 12(48):4, 1911.
- : Sto let star veteran, *Gorenjec*, 12(26):4, 1911.
- : Sto let star kranjski veteran. *Slovenec*, 39(275):3, 1911.
- : Sto let stari veteran Franc Kosmač v Kranju, *Slovenski narod*, 44(277):3, 1911.
- : Stoletni rojstni dan. *Gorenjec*, 11(49):4, 1910.
- : Umrl. *Slovenec*, 40(175):2, 1912.
- P.: Sto let star veteran Franc Kosmač v Kranju – umrl, *Slovenski narod*, 45(174):3, 1912.